

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY
JUN 10 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. III св. 3-4

3134

БЕОГРАД 1951

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : О језичким поукама	73
2. <i>М. Павловић</i> : Синтакса и интерпункција	79
3. <i>М. Шевановић</i> : Напoredна употреба заменица који и чији у посесивној служби	91
4. <i>И. Шевовић</i> : Разумети се у чему или у шта	98
5. <i>И. Појовић</i> : Стајати — стојати	104
6. <i>М. Сучевић</i> : Још о слову ј пре Вука	116
7. <i>Св. Марковић</i> : Једно значење речи алаш	118
8. <i>Др А. Коштић</i> : Рад на стварању медицинске терминологије	120
9. Писма уредништву:	
I <i>М. Јовичић</i> : Нека питања о правилној употреби речи у књижевном језику	123
II <i>Б. Милановић</i> : Одговор на стављена питања	128
10. Језичке поуке	145

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора: Бранислав Милановић

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1951

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

НАШ ЈЕЗИК

Књига III

Нова серија

Св. 3—4

О ЈЕЗИЧКИМ ПОУКАМА

Све се више јавља људи који у појединим листовима и часописима исправљају језик. То је добро, јер то показује да ти књижевни и политички листови осећају и сами да је потребно читаоцима и писцима што дубље усадити у осећање поштовање правилности нашег језика као дужност сваког културног човека, и писца и читаоца. Нарочито писца, јер се пишчева реч објављује у много хиљада примерака и тако посеје широм целог народа какву језичку лепу особину или, најжалост, и нетачност. А писана, управе штампана, реч заразна је; она својим јавним карактером узима на себе знаке нечег општег, општеодоброг или општепризнатог, иако, уствари, то није.

Ја већу да говорим о правописним грешкама. По себи се разуме да њих у штампаном тексту не би смело бити; али ја сам пре кратког времена говорио да би и сама издавачка или штампарска тела имала да се побрину да ниједан текст који из њихових установа изађе не оме изаћи са тим грешкама. То треба да је услов сваког штампаног текста. Замерке те врсте, иако карактеришу рђаво саме писце, оне у исто време показују да и издавачка или штампарска установа не врши своју дужност. Ту оне деле у потпуности одговорност заједно са писцима.

Много је значајнија и крупнија ствар — исправљање језика. Ево како Наш језик излази око десет година (са великим прекидом од 1940—1948, почевши од 1933 год.), па ипак се стално јављају и оне грешке опште или „опћените“ правилности, иако ју је Вук Караџић називао, а о којима се у НЈ често расправљало. То је најпростија, најосновнија врста језичких грешака која се готово једначи са правописним гре-

шкама. Ми не можемо претпоставити да писци, и почетници и већ старији књижевници, не цене и не воле свој језик. Та знатан део вредности њихових дела у њихову је језику и стилу! И Бранку и Јакшићу се замера кад негде у том правцу поклецну, али се одмах дода да некипут и „добри Омир задрема“; само сви писци нису. Омири, па и Омира није зазорно поправити ако када погреша.

Досада су критике у том правцу, по традицији која се сматрала као врло добра за наше прилике, биле анонимне, уколико су се тицале не оних који их пишу већ оних о којима се пишу. Можда то није било добро. Писци читајући анонимну критику, макар и било јасно да се она њих тиче, сматрали су да могу преко ње прећи. Можда то не би учинили да критичар, који се на својим замеркама мора потписати, изнесе и име онога ко се огрешао о језичка правила. Хтела се избећи лична препирка, хтела се свака језичка омашка обележити као општа ствар; међутим је постајала — ничија ствар! Пошто је било и сувише доказа да досадашња пракса није добра, можда би је ваљало уопште или бар у тежим случајевима сасвим напустити.

Али да тако буде, да се језичка критика или, боље, језичка разлагања схвате озбиљно, — она се морају озбиљно и давати. Површно, нетачно и неубедљиво дате исправке — убијају углед језичкој критици и одвраћају свет од ње, нарочито ако бољи, интелегентнији читаоци нађу у своме језику или језичком осећању довољно разлога да огласе поправку као непотпуно доказану. Зато би било потребно да своју исправку критичар свестрано образложи. Циљ је чистота и лепота језика, а не безразложно цапидлачење и инћарење. Да узем који пример надохват. Један језички критичар у низу својих, често тачних и корисних напомена, замера писцима што пишу „испољује“ место „испољава“, „објашњује“ место „објашњава“ и вели да би било боље да су употребили *испољава*, *објашњава*. Иако је несумњиво да постоји глагол *испољивати* као и *испољавати*, *објашњивати* поред *објашњавати*; иако је такође несумњиво да је *испољавати* и *објашњавати* и обичније и једино забележено у нашим речницима (Академском, Броз-Ивековићевом, Ристић-Кангргином и сл.), то још није до-

вољно. Језички критичар треба да зна и више од онога што у неком појединачном случају у речницима пише. Ијему мора бити познато да се код великог броја глагола ове врсте налази поред *-ávати* и *-ívати* и да су горњи примери сведоци такође те тенденције која не садржи у себи ничег неправилног, и поред тога што има глагола који, супротно овоме, имају и једино *-ívати*, напр. *забрањávати*, *забрањујем* и многи други; али напр. *довршити* има подједнако и *довршívати*, *довршујем* и *довршávати*, иако Броз-Ивековић, ослањајући се на ранију литературу, имају само *довршívати*, *-ујем*, док Ристић-Кангра имају обоје (и *довршívати* и *довршávати*). Тако имамо и *допуњávати* и *допуњívати*, *украшávати* и *украшívати*, *употребљávати* и *употребљívати* и на стотине других. Исп. за горње глаголе: Сва деца коју ја познајем осећају и испољују своје утиске... М. Ђ. Милићевић, Емилу двадесетог века, Београд, 1872, 52; ... и које се [страсти] у обојици могу да испољују као најнежнија племенита осећања — Б. Кнежевић, О херојима Т. Карлајла, Београд, 1903, СКЗ 35, 257; Тако се тада испољивао груби теутошки понос — М. Пупин, Са пашњака до научењака, Београд, 1929, 32 итд.; Успех и трајање саветске олигархије објашњује се поглавито тиме што је она ударила велике намете на народ — С. Јовановић, Уставобранитељи, Београд, 1912, 114; *Ništa ne treba da mi objašnjujete* — В. Машић, Direktor Prokić, 1924, 201; исп. изведену именицу објашњивања (напр. V. Саг Емин, Pod sumnjom, 1918, 147) и сл. Истина је да сваки писац радије употребљава од једних глагола једне облике, од других — друге; али то не значи да у границама развитка овог појава који је сав у покрету други писац не може употребљавати искључиво други облик; само то не значи да један од њих грешни. Када писци постају носиоци особина ове врсте, они развијају, тако да речем, „леgitимне“ тенденције језичке, на чему им се не може замерити. Тако и овде.

Замера се, даље, што је неко од писаца рекао „иза све снаге“ и тражи се од њега да употреби „из све снаге“; међутим и ту критичар не би имао права кад би то обележио као неправилност. Наша је стара особина да предлог *из* = старом *изъ*, када се његов полугласник налазио у јаким положају, сачува

тај полугласник, који је доцније прелазио у *a*, напр. пробудио се „иза сна“, тј. старо *изъ сна*, у којем се први полугласник налази у јаком положају јер је иза њега други полугласник који се губи, зато што је био у слабом; тако смо добили *изъ сна* и даље *иза сна*; исто је тако у „изъ вьсе снаге“ — први полугласник у јаком положају, и зато се сачувао. Према томе *иза све снаге* — правилно је; али је могао критичар рећи да би било јасније да је писац употребио *из све снаге* зато што имамо и стари предлог *иза* који је друкчије постао (*из + за = изаа = иза*) и који је другог значења, па би могао сметати разумевању горњег израза. Додуше критичар вели да „иза“ даје другу нијансу; али то није још довољно. Дакле, *стилски* обзира могли би препоручивати да се употреби могућно *из* место правилног *иза*, а не обзира правилности језика.

Писац је употребио у своме тексту *прошли мјесец*, а критичар му замера и тражи да употреби *прошлог мјесеца*. И ту критичар нема право: *прошли мјесец* (временски акузатив прилошки употребљен) исто тако лепо показује кад се нешто дешавало и да се дешавало у току прошлога месеца као и *прошлого мјесеца* (временски генитив јд. прилошки употребљен). Мислим да није потребно нарочито помињати да се за то у свакој бољој синтакси нашег језика може наћи доста примера (исп. Он оста *неко вријеме* у Азији, Да се Максим лијечио *годину дана*, Тако су копали *сву ноћ* итд.; в. Маретића, Граматика и стил. II изд. 502; исп. такође и Даничића, Србска синтакса, 1858, 412—415). Од воље пишчеве зависи да ли ће једно употребити или друго; зато му се на томе не може замерити.

Тако исто *мрзи на ме*, које је писац употребио, старије је и изворније него *мрзи ме*, које је новије иако је и оно знатно распрострањено; то исто вреди и за *не чини тога*, које је писац употребио, према *не чини то*, које му препоручује критичар и сл.

Ја знам да је критичар овде стао на савремено земљиште и да сматра неке од ових особина за архаизме, а друге опет за „хипермодерне“; али ако је тако, онда критичар треба да објасни овоју тачку гледања и да не прогласи као погрешно оно што није такво. Може бити да за извесну прилику не би било поделно да се употреби оно што одживљава своје последње дане,

а у другом случају опет можда није zgodно да се удаљавамо од онога што је обично, или бар обично у извесном крају; али је све то требало образложити, и тада би се критичарење замерке јавиле у сасвим другој светлости.

Ја бих могао навести и других замерака критичарима, али мислим да је и оволико довољно. Критика мора бити исправна. Она мора бити права поука да се њоме и читалац и књижевник могу нечему научити. Требало би да је и занимљива и да се њоме скида вео са какве језичке нејасности или какве значајне језичке особине која је непосвећенима била загонетна. У сваком посебном случају требало би нарочито показати да ли је каква замерка стилске, или естетске природе или чисто прамаитичке. Када би својим примедбама и поукама које критичари пружају помагали свакоме ко их ушчита, ја сам уверен да би тада и језичка исправка пре ухватила корена. Али би, сем тога, корист од њих била и са друге стране. Оне би приближиле писцима и сама размишљања о језику на начин који би за њих могао бити врло користан у случајевима нових сумњи док текст њихов није још предат за штампање.

Језички стручњаци требало би да се позабаве и књижевним делима као изворима усавршавања и напретка књижевног језика. Сви тврде да су књижевници велики ствараоци у области књижевног језика. Књижевници се овде схватају врло шиροко: као писци књижевних, научних, популарних, журналистичких и свакојаких других стручних дела и написа у којима се они придржавају свога језичког осећања оплемењеног књижевном културом. Међутим, ко ће то показати ако не језички стручњаци, који имају разумевања и за књижевне особине књижевних дела. Не пита се само шта су књижевници створили у области књижевног речника, колико су тај речник освежили вађењем из заборава живописних и значајних речи, колико су га обогатили народним речима које су запазили посматрајући живот народни и својим творевинама које су им из пера испале, — већ шта су приновили и у стилистици. Има писаца са богатом језичком и стилском маштом који су тим квалитетима својим у знатној мери заменили књижевне квалитете, али који су за нас врло значајни јер

знатно крећу језички развитак унапред; а има их са скученим средствима у том правцу, али са тако прозрачном архитектоницом своје реченице и свога стила уопште да њихово дело остаје урезано у сећању за дуго време итд. Корисно би било, научним путем, са потпуном аргументацијом и исцрпним образложењем, изградити класификацију књижевних дела према њиховим језичким и стилско-естетским особинама. То би помогло многима да се снађу у потребном тренутку у избору књижевних дела.

Напоследку — још једна напомена. Ретко се дешава да који језички критичар похвали које дело са језичке или стилске стране, и ако то бива, оно је у најопштијим речима или са врло општим доказним материјалом. Међутим било би добро да се при сваком критичком језичком разматрању истакну и добре стране дотичног дела. При изношењу и добрих особина треба исто тако дати потпуно образложење зашто се неке језичке особине нарочито истичу. Јер није довољно само поменути добру особину да је и други према своме језичком осећању оцене, већ треба и нарочито показати због чега се то чини. Тек онда када се са језичке стране изнесу и добре и лоше стране извесног дела, оно је језички достојно оцењено. Иначе ће негативна оцена, као што је то раније често чинјено, појединачно узетих особина извесног дела као оцене целокупног дела бити и неправична и нетачна. Међутим све то заједно има великог значаја за оцену и осећање вредности језичке критике. Код нас је знатно укорењена особина да сматрамо, а да то ч не казујемо, да се добре особине извесног дела подразумевају. Али то није исправно. Ако желимо да нешто о таквом делу буде тачно, морамо изнети потпуну истину о њему. Ако се већ ограничимо уопште само на појединачне особине појединачних писаца или дела, онда такође треба међу тим појединачним особинама износити и добре, а не само једне, и то рђаве, као што се обично чини. Јер поучавати треба не само на рђавим примерима како не треба грешити, већ и на добрим — како се треба усавршаваати. Не треба заборавити никада да нам је дужност уливати увек и самопоуздање и вољу за напретком јер то крепи, подиже и потстиче на нова дела не само почетнике или средње писце него и најбоље.

А. Б.